

הרשות למחקר ולהערכה והמרכז לקידום ההוראה

סימפוזיון מחקר

אומנות, מגדר והחברה הערבית בישראל: פעילות נשים יוצרות וחוקרות בסביבה רבת-תרבותית

יושבת ראש: ד"ר שחר מרנין-דיסטלפלד

רציונל:

בשנים האחרונות ניכרת מגמה ברורה של עלייה בביקוש ללימודי אומנות חזותית בקרב החברה הערבית בישראל. למגמה זו היבטים מגדריים: רובם המובהק של הסטודנטים לאומנות באוניברסיטאות ובמכללות הם סטודנטיות. בהתאמה בולטות במיוחד אומניות ערביות בשדה האומנות בישראל הפעילות בהצגת תערוכות, קבלת מלגות וזכייה בפרסים ממסדיים.

הסימפוזיון מציג מחקרים המקיפים הן את תחום ההשכלה הגבוהה ואת יצירותיהן של סטודנטיות ערביות לאומנות והן את תחום שדה האומנות והפעילות של אומניות ערביות בתוכו. המחקרים מראים שהאומנות היא פלטפורמה מהותית עבור הסטודנטיות והאומניות הערביות – פלטפורמה שדרכה הן מביעות את עולמותיהן בשפה ייחודית ואישית המשקפת את מורכבות זהותן כ"מיעוט כפול" – הן כנשים בחברה הפטריארכלית הן כערביות בחברה הישראלית היהודית. בכך הופכת האומנות החזותית לשדה פואטי ופוליטי כאחד. הסימפוזיון יציג ממצאי מחקרים העוסקים בהיבטים מגדריים אלה.

הרצאה ראשונה

מחוויה אישית להתבוננות רפלקטיבית: היבטים מגדריים של הגוף הנשי ביצירתן של סטודנטיות ערביות לאומנות

ד"ר שחר מרנין דיסטלפלד

מכללת אורנים

פרופ' טל מלר

המכללה האקדמית צפת

המחקר עוסק באופן שבו מתבטא נושא המיניות והנשיות ביצירותיהן של סטודנטיות מהחברה הערבית. לב המחקר הוא ניתוח יצירותיהן של הסטודנטיות הערביות בחוג לאומנות במכללה האקדמית צפת, יצירות העוסקות בגוף, בנשיות ובמיניות. שלושת אלה מתבטאים בבחירת החומרים, הטכניקות והנושאים ביצירותיהן של הסטודנטיות.

באמצעות ניתוח חזותי-פרשני וניתוח תוכן של הטקסטים שהסטודנטיות כותבות על הפרויקטים, נחשפים עולמותיהן הפנימיים של הסטודנטיות הערביות, שבחלקם הגדול הם בגדר טאבו בקהילות השמרניות שמהן הן מגיעות – החברה הערבית בישראל לגווניה. מתודולוגיה זו של מחקר איכותני-חזותי ובחינת פרויקטים לאומנות בסיום התואר נדירות בשדה המחקר וחשיבותן רבה. האומנות כמרחב יצירה והבעה אישית מספקת הזדמנות לסטודנטיות לנסח סוגיות בזהותן המגדרית באופן מורכב ועמוק, כזה שהן מתקשות בדרך כלל לבטא במילים.

הממצאים מראים עניין רב בהתמודדות עם דימוי הגוף הנשי בשנות ההתבגרות נוכח ציפיות מגדריות שלא אחת מכתובות מסרים סותרים של יופי אידאלי (מערבי) וצורך להצטנע ולהישמר מעיניים גבריות. הפרויקטים מגלים עיסוק בנראות הגוף ובמשקלו, בעור הפנים, בפה, בשיער ובכיסוי הראש. מבלי להציג דיוקן עצמי מצליחות הסטודנטיות להביע בצורה ובחומר את מצוקותיהן ואת אתגריהן בנוגע לסוגיות גופניות שונות הנוגעות בהגדרת הנשיות והמיניות שלהן בתקופה משמעותית שבין התבגרות לעולם המבוגרים, תקופה שבה הן רוכשות השכלה גבוהה ונפגשות באופן אינטנסיבי עם התרבות היהודית הליברלית במכללה. האומנות הופכת עבורן לסוכנות ביטוי ואולי אף לסוכנות שינוי באופן שבו הן תופסות ומגדרות את עצמן בעצמן.

מילות מפתח: אומנות ומגדר; אומנות והשכלה גבוהה; מגדר והחברה הערבית; אומנות ונערוּת (Girlhood); אומנות כסוכנות

הרצאה שנייה

אומניות דרוזיות ויחסיהן להוריהן כמשתקף באומנות

ד"ר שחר מרנין דיסטלפלד

מכללת אורנים

ד"ר אבתסאם ברכאת

המכללת האקדמית צפת

המחקר עוסק באומניות דרוזיות הפועלות בשדה הישראלי מהגולן, מהגליל ומהכרמל. ביצירותיהן ניתן למצוא התייחסויות לנושאים שונים המעסיקים אותן, ובולטות בהן מערכות היחסים עם האב או האם כמרכיב מהותי בבחינת זהותן וניסוח עמדותיהן כלפי סוגיות מרכזיות הקשורות בהיבטים מגדריים של משפחה וחברה. באמצעות מתודולוגיה המשלבת ניתוח ראיונות עם ניתוח חזותי-פרשני של יצירות האומנות נפרשים ונחשפים עולמותיהן של האומניות. על ידי גישת ההצטלבויות ניתן לפענח עמדות ותפיסות בקרב האומניות על נושאים מרכזיים בחייהן, ועל האופן שבו הן מנווטות את חייהן האישיים והמקצועיים בתוך מכלול אתגרים של החברה השמרנית שבתוכה הן חיות, לצד החברה הישראלית הרב-תרבותית המזמנת גם ליברליות ופתיחות בכל הנוגע לשדה התרבות והאומנות. חשוב לציין שהמחקר מתבצע על ידי שתי חוקרות – אחת מתוך החברה הדרוזית, ואחת מחוצה לה; אחת סוציולוגית, ואחת מתחום האומנות.

הממצאים מגלים עיסוק אינטנסיבי ביחסים עם ההורים – פעם עם האם ופעם עם האב – החושפים דפוסים מגדריים הן בקרב דור ההורים והן בקרב האומניות עצמן. האומנות מאפשרת לאומניות ליצור דיאלוגים דמיוניים ולעיתים קרובות ללא מילים ביניהן לבין ההורה המסוים המעסיק אותן, תוך שימוש בדמות ההורה – ולעיתים אף בקול ההורה – בתוך יצירות האומנות. ברוב המקרים שיתוף הפעולה האומנותי אינו מדובר ואינו מעובד בין האומנית לבין ההורה, מה שמוסיף נופך של מורכבות וסודיות מסוימים לעבודות האומנות עצמן. עבודות האומנות מגלות לעיתים גמישות והרחבת גבולות ערכית שאינה אפשרית בחיי היומיום, ומשמשות את האומנית לבחינה מחודשת של עולמה. לעיתים מגלות יצירות האומנות הללו את מורכבות היחסים בין האומנית לבין הוריה, כשבבין-דוריות רוחשים הערכה וכבוד לצד קונפליקט וביקורת.

חשיבות המחקר בהיותו הראשון מסוגו כמחקר הממפה ובוחר באופן מקיף ויסודי, באמצעות מתודולוגיה משולבת דיסציפלינות את התופעה החשובה של אומניות דרוזיות הפעילות בשדה האומנות בישראל, אומניות המשמשות כסוכנות של שינוי חברתי-תרבותי.

מילות מפתח: אומניות דרוזיות; אומנות ומגדר; יחסי בת-אם; יחסי בת-אב; אומנות כסוכנות

הרצאה שלישית

**גבול נודד: היבטים מגדריים ביצירתה של רגד סואעד – בוגרת טרייה של החוג
לאומנות במכללת אורנים**

גב' נעה צורן, גב' רגד סואעד

מכללת אורנים

ההרצאה תעסוק בפרספקטיבה על מיקומה של אישה בדואית בתוך החברה הישראלית דרך הצגת 'גבול נודד', הפרויקט האומנותי של האומנית רגד סואעד, בוגרת טרייה של החוג לאומנות באורנים. עניינו של הפרויקט בגבול שמציבה החברה על המבט המופנה כלפיה. מוצאה של סואעד בחברה בדואית כפרית קטנה מצפון הארץ. האומנית והמנחה שלה, נעה צורן, ינתחו בהרצאה את ההיבטים המגדריים ביצירתה.

יצירתה מעלה סוגיות שונות של ביקורת על הסדרות מסורתיות-תרבותיות של החברה הבדואית שחיה בישראל, ביקורת שהיא מבטאת באמצעים חזותיים וחומריים שונים. בחירותיה החומריות שאובות ממתחמי בנייה, והן כוללות בטון, איטונג, ברזל וחלקי מתכת (רדימייד). מהחומרים הללו היא יוצרת מחברים במרחב התצוגה, כקוראת תיגר על ההסללה המגדרית המובהקת בחברתה למקצועות "גבריים" כבנייה, ולמקצועות נשיים. התכנים ביצירתה שאובים כולם מסביבת הכפר הממוקם במועצה האזורית משגב, מועצה המזוהה עם שכבה ישראלית-יהודית בורגנית, וסמוכה לכפרים מוסלמיים עשירי מסורת ודת. היצירה מאפשרת לסואעד להסיט את הגבולות שהושמו על מבטה, לאפשר להם לשוטט ולנדוד הלוך ושוב מהביקורת הפוסט-קולוניאליסטית שאליה היא נחשפת בלימודיה האקדמיים, לבין המבט הרך שמזדהה ומחפש את הזהות שלה כיוצרת-אישה בדואית-ישראלית, לאו דווקא בסדר הזה.

מילות מפתח: אומנית בדואית; אומנות ומגדר; פוסט-קולוניאליזם; פרשנות; הסללה מגדרית